

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23.01.1978, sp. zn. 2 Tz 26/77, ECLI:CZ:NS:1978:2.TZ.26.1977.1

Číslo: 63/1978

Právní věta: Kdyby se obviněný vzhledem k menší intenzitě odporu ženy, se kterou má v úmyslu souložit, domníval, že jde o odpor jen předstíraný a že ve skutečnosti žena s pohlavním stykem souhlasí, šlo by o skutkový omyl negativní, spočívající v tom, že obviněný nevěděl o okolnostech naplňujících znaky trestného činu znásilnění, a byla by tím vyloučena jeho odpovědnost za úmyslný trestný čin. Odpovědnost pachatele však není vyloučena, jestliže napadená žena vyvíjí méně intenzivní odpor vzhledem k opožděnému vývoji své osobnosti a pachateli je tento stav ženy znám.

Soud: Nejvyšší soud České soc. rep.

Datum rozhodnutí: 23.01.1978

Spisová značka: 2 Tz 26/77

Číslo rozhodnutí: 63

Číslo sešitu: 7-8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Omyl skutkový, Znásilnění

Předpisy: 140/1961 Sb. § 231 odst. 1
§ 241 odst. 1

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 63/1978 sb. rozh.

Kdyby se obviněný vzhledem k menší intenzitě odporu ženy, se kterou má v úmyslu souložit, domníval, že jde o odpor jen předstíraný a že ve skutečnosti žena s pohlavním stykem souhlasí, šlo by o skutkový omyl negativní, spočívající v tom, že obviněný nevěděl o okolnostech naplňujících znaky trestného činu znásilnění, a byla by tím vyloučena jeho odpovědnost za úmyslný trestný čin. Odpovědnost pachatele však není vyloučena, jestliže napadená žena vyvíjí méně intenzivní odpor vzhledem k opožděnému vývoji své osobnosti a pachateli je tento stav ženy znám.

(Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. ledna 1978 sp. zn. [2 Tz 26/77](#).)

K stížnosti pro porušení zákona podané ministrem spravedlnosti ČSR Nejvyšší soud ČSR zrušil usnesení krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. června 1977 sp. zn. 2 To 548/77 i rozsudek okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 18. května 1977 sp. zn. 1 T 56/77 v celém rozsahu a okresnímu soudu v Českých Budějovicích přikázal, aby věc znovu projednal a rozhodl.

Z odůvodnění:

Rozsudkem okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 18. 5. 1977 sp. zn. 1 T 56/77 byli obv. M. K., ml. A. K., obv. V. P. a obv. J. Ch. uznáni vinnými trestným činem omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 tr. zák. Trestného činu se obv. M. K. a ml. A. K. měli dopustit tím, že přesně nezjištěného dne v listopadu 1975 v dopoledních hodinách ve skladě kartónů n. p. Jihočeské pivovary, závod Budvar v Českých Budějovicích, zatáhli J. M. mezi kartóny, povalili ji na zem, osahávali a svlékali, a když se tomuto jednání bránila jen požadavkem, aby ji pustili, a nevyjádřila intenzivnější obranu ani odpor, vykonal na ní nejprve obv. M. K. a po něm ml. A. K. soulož, přičemž ml. A. K. navíc požadoval, aby mu vzala do úst jeho pohlavní úd, a když ho odstrkovala, dalšího jednání zanechal. Obv. V. P. následujícího dne v dopoledních hodinách po skončení směny na stejném místě zatáhl J. M. mezi kartóny a proti jejímu neintenzivnímu odporu ji povalil na zem a vykonal na ní soulož. Rovněž obv. J. Ch. přesně nezjištěného dne v listopadu 1975 na stejném místě v odpoledních hodinách zatáhl J. M. mezi složené kartóny a při jejím neintenzivním odporu na ní vykonal soulož. Za to byli odsouzeni podle § 231 odst. 1 tr. zák. k nepodmíněným trestům odnětí svobody.

Krajský soud v Českých Budějovicích svým usnesením ze dne 27. 6. 1977 sp. zn. 2 To 548/77 odvolání okresního prokurátora ohledně všech obviněných a mladistvého A. K., obviněných V. P. a J. Ch. podle § 256 tr. ř. zamítl.

Proti usnesení krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. června 1977 sp. zn. 2 To 548/77 podal ministr spravedlnosti ČSR ve lhůtě uvedené v ustanovení § 272 tr. ř. stížnost pro porušení zákona v neprospěch všech obviněných i mladistvého. Pochybení krajského soudu spatřuje v tom, že nebyly napraveny nedostatky v řízení před okresním soudem.

Nejvyšší soud České socialistické republiky z podnětu podané stížnosti pro porušení zákona přezkoumal napadené usnesení i řízení, jež mu předcházelo a dospěl k těmto závěrům:

Skutková zjištění ohledně osoby poškozené jsou správná, úplná a v souladu s provedeným dokazováním. Poškozená je hodnocena jako osoba mentálně defektní trpící snížením rozumových schopností do úrovně dolní debility, na čemž se podílí podmínky vrozené a dále probíhající výchova v méně podnětném výchovném prostředí. Popsaný defekt se projevuje snížením její soudnosti, omezením bystrosti, logického myšlení a ovlivňuje vývoj celé její osobnosti ve sféře citové, afektivní i volní. Její rozpoznávací schopnosti celkovou úrovní jejího intelektu jsou obecně sníženy, zejména ve smyslu přesností a detailů. Její mentální úroveň odpovídá přibližně věku dítěte v osmi letech. Také její psychosexuální vývoj je opožděný a projevil se vyjadřováním obav z manželství, těhotenství, odmítáním role matky nebo manželky, netrpí však žádnou sexuální úchylností. Kvalita poznávacích procesů i vnímání skutečností je ovlivněna popsáním defektem a tyto procesy probíhají v primitivní rovině; nemají však chorobný charakter. Vyšetření nepřineslo poznatek, že by se u ní vyskytovaly snahy o zkreslování vnímaných skutečností; podstatné vjemy je schopna si zapamatovávat, je však schopna reprodukovat tyto poznatky jen nepřesně zejména v detailech. Taktéž u ní nebyly zjištěny známky zvýšené představitosti nebo chorobné lhavosti a celková úroveň duševních schopností a obrazotvornost vylučují, aby si určitou událost, k níž nedošlo, vymyslela. Snížená mentální úroveň sice s sebou nese zvýšenou sugestibilitu a předpoklady pro podléhání cizím názorům i možnost podléhat cizím úsudkům. Nikomu se však nesvěřila a zejména matka, s níž nejčastěji přichází do styku, byla informována až ve stadiu po zahájení trestního řízení, takže zde není zjištěna žádná osoba nebo jiné okolnosti, které by svědčily pro cizí ovlivnění při vzniku jejích úsudků a závěrů.

Zejména vzhledem k těmto poznatkům o osobě poškozené, a proto, že tato osoba vypovídala v zásadních rysech vždy stejně a ve shodě i s původním doznáním obv. K., byť bylo toto doznání později odvoláno, jakož i vzhledem k dalším důkazům, na něž se odvolává zejména rozsudek okresního

soudu, nelze mít pochyb o tom, že je správné opírat skutková zjištění v základních rysech o výpověď poškozené. Se zřetelem na tuto skutečnost lze však vyslovit pochybnosti o správnosti skutkových zjištění, pokud se týkají průběhu jednotlivých útoků.

V případě jednání obv. K. a ml. K. vycházejí oba soudy ze zjištění, že jmenovaní poškozenou chytli a odváděli ji do zadní části skladu kartónů, aby zde realizovali svůj úmysl vykonat s ní soulož. Poškozená se jim vytrhla, protestovala slovně proti tomuto jednání a byla znovu chycena a odváděna do odlehlé části skladu. Výraznějšího násilí nebylo zapotřebí. Později oba poškozenou začali osahávat, ml. K. ji držel ruce a obv. K. ji svlékl dlouhé kalhoty a spodní kalhotky. Poškozená sice protestovala, snažila se útočníky odstrčit, ale v podstatě nevyjádřila tuto snahu ani hlasově. Potom obv. K. přistoupil k pohlavnímu styku, při kterém nemusel překonávat odpor poškozené a nebylo při tom ani zapotřebí pomoci ml. K., který jen jednání přihlížel.

Tato zjištění se však jeví být v rozporu s tím, co v jedné své výpovědi doznal obv. K. a co vypovídala o této události poškozená M.

Obviněný K. při pokračování ve svém výslechu dne 15. 1. 1977 mimo jiné uváděl, že poškozená se jejich jednání bránila, takže ml. K. ji musel napomínat, aby se nebránila. Sám držel ruce poškozené za jejím tělem a M. říkala, „aby toho nechali“. Společně pak podrazili poškozené nohy, takže padla na zem do kartónů. Poškozená křičela, takže jí musel ml. K. zacpat ústa rukou. Když potom vykonával soulož, poškozená se již nebránila. Ml. K. jí však při tom stále držel ústa.

I poškozená, když byla vyslýchána v přípravném řízení, zmiňovala se o tom, že ji K. a ml. K. společně povalili, ona se bránila, křičela, a proto ji ml. K. držel ústa. Při souloži s K. ji ml. K. již neudržel, jen jí rukou zacpával ústa. Sama se již více nebránila, protože měla obavy, aby jí něco neudělali. Obdobně vypovídala i v řízení před soudem. Stále trvala na tom, že ji útočníci povalili, bránila se křikem, ml. K. jí zacpával ústa a při vlastní souloži se již fyzicky nebránila, protože měla strach. Dodala, že byla již vyčerpána.

Znalec Mudr. B. při hlavním líčení uvedl, že afekt strachu nepochybně omezoval způsobnost poškozené k intenzivní obraně.

Svědka B. H., byť své výpovědi měnil, vždy uváděl, že slyšel, i když je nedoslýchavý, „nějaké zavýsknutí“. Podle hlasu měl za to, že jde o hlas M. Později také v místech, kde došlo k popsání jednání, M. patřil s ml. K.

S uvedenou výpovědí obv. K., s výpověďmi poškozené, znalce a svědka H. se soudy ve svých rozhodnutích nevypořádaly a zejména neuvedly, o které důkazy svá skutková zjištění k této části jednání opíraly, existenci kterých skutečností pokládaly se zřetelem na uvedené důkazy za vyloučenou nebo pochybnou a jakými úvahami se řídily při hodnocení uvedených důkazů, když uvedené důkazy si v podstatě neodporují. Není zdůvodněno, proč skutková zjištění, která byla vzata za podklad rozhodování, jsou odlišná od zmíněných důkazů. Z nich nevyplývá, jak se to dále rozvádí v rozhodnutích okresního a krajského soudu, že by intenzita násilí byla malá, a tedy že nenastalo násilí, které by naplňovalo znaky trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 12 tr. zák.

K tomu je třeba uvést: Podle § 241 odst. 1 tr. zák. se trestného činu znásilnění dopustí, kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži, nebo kdo k takovému činu zneužije její bezbrannosti. Zákon tedy nevyžaduje žádné „kvalifikované násilí“. Ve smyslu tohoto ustanovení se násilím míní každé fyzické působení namířené proti tělesné integritě napadeného a sloužící k překonání či znemožnění odporu ať kladeného, či teprve očekávaného. Není k tomu vždy třeba užití větší tělesné síly, tedy kvalifikovaného, intenzivnějšího násilí. O násilí nejde jen tehdy, neklade-li napadený odpor.

Skutková zjištění, jak byla učiněna soudy ohledně dalšího navazujícího jednání ml. K. jsou již správná a v souladu s výpověďmi poškozené a doznáním obv. K. Poškozená se již nebránila souloži s ml. K. a odmítla jen požadavek mladistvého, aby vzala do úst jeho pohlavní úd.

V této souvislosti však nutno poukázat na to, že se soudy dostatečně nevypořádaly se zjištěním, které učinil okresní soud ve svém prvním rozsudku ze dne 23. 2. 1977, že celá předcházející událost v poškozené vyvolala útlum a neschopnost odporu. Šlo o posouzení, zda nebyl vyvolán stav bezbrannosti předchozím jednáním jak mladistvého, tak obv. K. V případě, že by tomu tak bylo a tento stav bezbrannosti by byl vyvolán v úmyslu využít ho k vykonání soulože, šlo by o znásilnění za využití bezbrannosti poškozené.

K této otázce měl být především podrobně vyslechnut znalec, který by mohl zejména vysvětlit se zřetelem na poznatky o osobě poškozené, proč se poškozená souloži nebránila a pak se již ubránila, když ml. K. se ještě domáhal, aby vzala do úst jeho pohlavní úd. Ani výslech poškozené v tomto směru nebyl úplný. Vzhledem k tomu zůstalo i celé posouzení této části jednání neúplné a nepřesvědčivé.

Jde však dále i o zvážení, zda mladistvý, když přistoupil k souloži s poškozenou, byl si vědom, že poškozená je event. ve stavu bezbrannosti, do kterého se dostala, pokud to vůbec bude prokázáno, předcházejícím násilným jednáním jeho i obv. K. Pro posouzení této otázky však také chyběl dostatek podkladů. Z obsahu spisu vyplývá, že mentální úroveň ml. K. není vysoká. Vychodil jen pět tříd základní devítileté školy a již od mládí s ním byly výchovné potíže takového charakteru, že byla dokonce uložena ústavní výchova. Proto bylo nezbytné vyžádat o osobě mladistvého znalecký posudek z oboru psychiatrie a psychologie.

Při posuzování jednání obviněných a mladistvého jde z hlediska možné právní kvalifikace podle § 241 odst. 1 tr. zák. i o zjištění, zda byl naplněn znak donucení. Donucením se rozumí překonání vážně míněného odporu ženy. Nejde o donucení, jestliže odpor nebyl míněn vážně.

Soudy zjišťují, že intenzita odporu poškozené nebyla velká, což je v souladu s výsledky provedeného dokazování, zejména i výpověďmi poškozené, která vycházela v zásadě ze situace, že není ani schopna se ubránit. Přesto však učiněné závěry, že s pohlavním stykem s žádným z pachatelů nesouhlasila, jsou správné a jsou v souladu s celkovým postojem poškozené k projednávaným událostem.

Správně je také zjištěno, proč tato intenzita odporu byla nižší. Bylo to dáno nejen okolnostmi, za jakých byly jednotlivé útoky spáchány - situací ve skladě, hlukem blízké lahvozny, odlehlostí místa útoku, jako i skutečností, že sklad byl opuštěn, ale zejména i osobou poškozené. Intenzita odporu poškozené byla nízká, což souvisí s celou její osobností, charakterizovanou značně opožděným vývojem. Proto odpor proti pohlavnímu styku, s ním nesouhlasila, nemohl být tak velký, jako by byl u normálně vyvinutého děvčete jejího věku.

Nelze se však již bez dalšího ztotožnit se závěrem soudů, že tuto skutečnost tkívící v osobě poškozené nelze hodnotit k tíži pachatelů. Bylo by tomu tak za předpokladu, že by si pachatelé nebyli vědomi stavu vývoje osobnosti poškozené, tedy za situace, že by se domnívali, že je schopna vyvinout normální odpor. To by dokonce mohlo vést k úvaze, že vzhledem k nízké intenzitě odporu se mohli domnívat, že jde jen o odpor předstíraný a že ve skutečnosti poškozená s pohlavním stykem souhlasí. V tomto případě by nemohlo jít o trestný čin znásilnění, neboť by šlo o omyl, tzv. omyl negativní, spočívající v tom, že se pachatel domnívá, že rozhodující okolnost, tedy donucení tu není. Tímto omylem je vyloučeno pachatelovo vědění, a tedy i úmysl.

Taková situace však v projednávaném případě nebyla prokázána. Jednak nebyly k zjištění této závažné skutečnosti provedeny všechny potřebné důkazy, jednak již některá zjištění učiněná soudy

ukazují spíše na to, že si pachatelé byli vědomi toho, že intenzita odporu poškozené vzhledem k situaci na místě činu a především vzhledem k osobě poškozené bude nižší.

Okresní soud v Českých Budějovicích ve svém rozsudku ze dne 23. 2. 1977, s nímž se ztotožňuje i krajský soud, uvádí, že pachatelé si byli vědomi opožděnosti vývoje poškozené a počítali s odlišným odporem poškozené. Ve svém dalším rozsudku ze dne 18. 5. 1977, s nímž se krajský soud rovněž ztotožňuje, okresní soud zjišťuje, že všichni pachatelé měli z běžných styků na pracovišti s poškozenou poznatky, které jim umožňovaly zjistit její nižší rozumovou vyspělost. Dále však již okresní soud dospívá k závěru, že obvinění a zejména ml. K. nevěděli, že by sféra snížené duševní vyspělosti poškozené vyvolávala její bezbrannost a neschopnost v obvyklé míře hodnotit vztahy mezi mužem a ženou ve sféře sexuální. Naopak mohli vycházet z poznatků, že se výrazněji nebrání různým důvěrnostem, má o ně zájem a dokonce je sama vyhledává. Tyto jejich možné představy mohly proto být při vlastním realizování pohlavního styku důvodem, že mohli hodnotit odpor poškozené jen jako přirozený odpor ženy k pohlavnímu styku mezi osobami, u nichž nejde o vzájemný osobní nebo citový vztah.

Již zjištění, že pachatelé si byli vědomi nižší rozumové vyspělosti poškozené a předpokládali případný odlišný odpor poškozené, je předčasné v souvislosti se závěrem, že mohli chápat odpor poškozené jen jako přirozený odpor ženy k pohlavnímu styku mezi osobami, u nichž nejde o vzájemný citový vztah. Pokud takový závěr byl učiněn, byl učiněn jednak v souvislosti s ne zcela přesnými zjištěními ohledně intenzity násilí, jak na to bylo již v tomto rozsudku poukázáno, jednak bez odborného posouzení osobností pachatelů. Bylo nezbytné, jak na to poukazuje i stížnost pro porušení zákona, zkoumat duševní stav obviněných i mladistvého, aby bylo lze posoudit, do jaké míry si mohli být vědomi, že intenzita odporu poškozené bude nižší. Teprve po doplnění dokazování vyžádáním znaleckého posudku z oboru psychiatrie a psychologie ohledně všech pachatelů by bylo lze zjistit, zda obvinění nevycházeli z předpokladu, že odpor poškozené není míněn vážně, tedy zda nešlo o negativní omyl.